

Analyysejä suomalaisnuorten kansalaispätevydestä

Jan Löfström

Pekka Kupari & Martti Siisiäinen (toim.) 2012. Kodista ja kiinnostuksesta se lähtee. Suomalaisnuorten kansalaispätevyys ja yhteiskunnalliset asenteet. Jyväskylän yliopisto, koulutuksen tutkimuslaitos. 111 s.

Suomi osallistui 14-vuotiaiden nuorten yhteiskunnallisia tietoja, taitoja ja asenteita mittaavaan *International Civic and Citizenship Education Study* ICCS -tutkimukseen vuonna 2009 yhdessä 38 muun, lähinnä eurooppalaisen valtion kanssa. Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitos on esitellyt sen tuloksia kahdessa julkaisussa, jotka ovat saatavilla sekä painettuina että verkossa pdf-muodossa (Suoninen, Kupari & Törmäkangas 2010a; Suoninen, Kupari & Törmäkangas 2010b). Teos *Kodista ja kiinnostuksesta se lähtee* pureutuu tuloksiin eräistä erityisnäkökulmista käsin. Se on siten sukua Koulutuksen tutkimuslaitoksen 2001 julkaistulle teokselle *Tulevaisuuden yhteiskunnan rakentajat* (toim. Brunell & Törmäkangas), joka tarkasteli vuonna 1999 tehdyn edellisen vastaavan kansainvälisen vertailututkimuksen *Civic Education Study* (Cived) tuloksia ja suomalaisnuorten kansalaispätevyyttä koskevia erityisteemoja.

Kodista ja kiinnostuksesta se lähtee sisältää esipuheen lisäksi viisi erillistä artikkelia. Ensimmäisessä niistä Kimmo Elo käsittelee kahdeksaluokkalaisten yhteiskunnallisen asennoitumisen yhteyttä oppilaiden kotitautaan. Yhteiskunnallinen asennoituminen puretaan siinä neljään osaan; ne ovat nuorten poliittinen kiinnostus, yhteiskunnallinen tietämys, osallistumishalukkuus ja asennoituminen demokratiaa kohtaan. Kotitautaan osalta tarkasteltavana muuttujana on kotiympäristön poliittisuus, millä ymmärretään tässä kodin yhteiskunnallisen keskustelun intensiteettiä. Kotikeskustelujen luonne on tulkittava niin, että kyseessä on nuorten ja aikuisten vuorovaikutus, ei yksisuuntainen aikuisista nuoriin suuntautuva vaikutus.

ICCS-tutkimuksen tulosten mukaan suomalaisnuoret keskustelevat vanhempiensa kanssa poliittis-yhteiskunnallisista asioista vähän: kaksi kolmasosaa tutkimukseen osallistuneista nuorista katsoi tällaisia keskusteluja käytävän vähän tai ei lainkaan. Nuorten ilmoittama oma kiinnostus politiikkaan korreloi positiivisesti selvästi sen kanssa, miten usein nuori keskustelee politiikasta vanhempiensa kanssa. Se on toki intuitiivisesti luonteva ajatus, mutta asiaan liittyvät vuorovaikutusmekanismit ovat vähän tutkittuja. Myös nuorten tietämys yhteiskunnallisista asioista korreloi kotona käydyn yhteiskunnallisen keskustelun kanssa positiivisesti. Kun tarkastellaan rinnan nuorten poliittista kiinnostusta ja yhteiskunnallista tietämystä, myös niiden välillä on positiivinen korrelaatio. On tosin huomionarvoista, että tyttöjen politiikkakiinnostus on vähäisempi kuin poikien, vaikka toisaalta tyttöjen yhteiskunnallinen tietämys on poikia parempi.

Kodin yhteiskunnallisen keskustelun määrällä on positiivinen korrelaatio myös sen kanssa, miten todennäköisesti nuori arvelee äänestävänsä aikuisiässä valtiollisissa vaaleissa. Kodin yhteiskunnallisen keskustelun yhteys nuoren yhteiskunnalliseen kiinnostukseen ja tietämykseen vaikuttaa kaiken kaikkiaan hyvin tärkeältä. ICCS- tutkimuksen kuten

Cived-tutkimuksenkin perusteella arvioiden suomalaisnuorten yhteiskunnallinen kiinnostus ei kuitenkaan kokonaisuutena ole häppöinen, ja Elo hahmottelee artikkelinsa lopussa niitä tekijöitä, joiden vuoksi suomalaisnuorten kansainvälisesti hyvä yhteiskunnallinen tietämys ei näytä juuri muuntuvan poliittis-yhteiskunnalliseksi aktiivisuudeksi. Koulun kansalaiskasvatus sekä erilaiset nuorten osallistamishankkeet eivät lopulta tue perinteisen vaalikansalaisuuden ulkopuolista aktiivisuutta, ja koulussa oppilaiden poliittisen osallistumisen kehittämiseen näkyy suhtauduttavan suorastaan kielteisesti, Elo arvioi.

Kokoelman toisessa artikkelissa Tomi Kankainen ja Martti Siisiäinen tarkastelevat hyvinvoinnin, luottamuksen ja yhdistysaktiivisuuden yhteyksiä nuorten parissa eri maissa. Hyvinvoinnin mittarina he käyttävät tuloerojen tasoa ja lasten hyvinvointia kuvaavaa UNESCON indeksia, luottamuksen mittarina nuorten itsensä ilmoittamaa luottamuksen astetta toisiin ihmisiin, ja yhdistysaktiivisuuden mittarina puolestaan niiden yhdistysten lukumäärää, joiden toimintaan nuori on osallistunut. Kirjoittajat asettavat kaksi hypoteesia: korkean hyvinvoinnin ja pienten tuloerojen maissa sekä nuorten että aikuisten luottamus on suurta, ja korkea hyvinvoinnin ja luottamuksen taso liittyvät suureen yhdistysaktiivisuuteen sekä nuorilla että aikuisilla.

Aikuisten osalta kumpikin hypoteesi saa vahvistusta kirjoittajien aineistoissa, mutta nuorten osalta asetelma on osin toinen. Ensimmäinen hypoteesi saa tukea, ja on ehkä odotettuaakin, että ICCS:n tuloksissa kahdeksaluokkalaisten luottamustaso on korkea erityisesti Pohjoismaissa, siis vahvan hyvinvointivaltion maissa. Sen sijaan nuorten yhdistysosallistuminen on näissä maissa matalaa tasoa. Kirjoittajat toteavat, että ehkä nuoret eivät miellä osallistuvansa yhdistystoimintaan toimiessaan vaikkapa erilaisissa kampanjoissa kuten taksvärkeissä, mutta kirjoittajien painavampi tulkintaehdotus on, että nuoret näissä maissa uskovat järjestöjen ja valtion toimivan hyvin heidän etujensa puolesta niin, että heidän itse ei tarvitse tarttua asiaan. Negatiivisesti tulkittuna ilmiö kertoisi nuorten passiivisuudesta, positiivisesti tulkittuna taas nuorten luottamuksesta toisiin ihmisiin ja valtiollisiin instituutioihin.

Teoksen kolmas artikkeli on Matti Rautiaisen ja Jari Ojalan teksti suomalaisnuorten Eurooppa-tietämyksestä sekä käsityksistä eurooppalaisesta identiteetistä. Kirjoittajat vertaavat Suomen ja muiden ICCS-tutkimukseen osallistuneiden maiden tuloksia ja toteavat, että suomalaisnuorten suhtautuminen Eurooppaan ja eurooppalaisuuteen on yleisellä tasolla myönteistä. Kirjoittajat arvelevat sen heijastavan 1800-luvulta lähtien suomalaisessa kansakuntaprojektissa vallinnutta pyrkimystä kiinnittää suomalaisuus eurooppalaiseen – tarkkaan ottaen nimenomaan länsieurooppalaiseen – kansakuntien ja kulttuurien perheeseen. Tämän positiivisen yleisasenteen rinnalla suomalaisnuorten (ja aikuistenkin) asenteet ovat kuitenkin käytännössä varaukselliset tai jopa kielteiset vaikkapa suhtautumisessa Euroopan poliittiseen yhdentymiseen. Kirjoittajat esittävät huolenaan, että käsitys eurooppalaisuudesta on jäämässä kovin yksipuoliseksi ja että suomalaisnuorten verraten vahva eurooppalainen identiteetti värityy ulossulkeväksi, vaihtoehdottomaksi ajatteluksi suhteessa eurooppalaisuuden määrittelyyn.

Sakari Suutarisen ja Kari Törmäkankaan yhteisartikkeli käsittelee suomalaisnuorten koulukokemuksia ja yhteiskunnallista tiedollista osaamista sekä valmiutta laittomaan yhteiskunnalliseen toimintaan. Laitonta yhteiskunnallista toimintaa tässä ovat ICCS-kyseilyssä esillä olleet iskulauseiden maalaaminen seiniin, liikenteen tukkiminen ja julkisten rakennusten valtaaminen. Kirjoittajat määrittelevät aktivisteiksi ne nuoret, jotka ilmoittivat valmiutensa kyseiseen toimintaan tulevaisuudessa. Kirjoittajat ovat identifioineet aineistossa lisäksi ryhmän, jota he kutsuvat maahanmuuttajakriittisiksi aktivisteiksi (mmk-aktivistit). Nämä suhtautuivat ICCS-kyseilyssä maahanmuuttajien oikeuksiin kielteisesti.

Laittomaan toimintaan varmasti tai luultavasti valmiita nuoria oli Suomessa kyselyyn vastanneista 9,0 prosenttia (ICCS-maiden keskiarvo 9,9 %). Tämä osuus on kasvanut Suomessa enemmän kuin useimmissa muissa ICCS-maissa, kun vertailukohtana on 1999 Cived-tutkimus. Maahanmuuttajakriittisten aktivistien osuus on sekin noussut Suomessa suhteellisen paljon kymmenessä vuodessa. Suomi näyttää näiden lukujen valossa selvästi erilaiselta kuin vaikkapa Ruotsi, Norja ja erityisesti Tanska. Euroopan tasolla Suomen suhteellisen aseman arviointi on sikäli hankala, että maahanmuuttajakriittisimmistä maista Itävalta, Alankomaat ja Irlanti eivät olleet mukana Cived-tutkimuksessa eikä Saksa ICCS-tutkimuksessa.

Kirjoittajat analysoivat aktivistien ja mmk-aktivistien itse ilmoittamaa luottamusta kouluun sekä osallistumista koulun vapaaehtoiseen toimintaan. Sekä Suomessa että Euroopan ICCS-maissa aktivistien ja etenkin mmk-aktivistien luottamus kouluun oli heikompaa kuin kaikkien oppilaiden, ja mmk-aktivistit niin Suomessa kuin muualla osallistuiivat koulun vapaaehtoistoimintaan keskimääräistä vähemmän. Kuviot (s. 79–80) kuitenkin hämmäntävät, sillä minusta niiden luvut eivät näytä osoittavan Suomen ja muun Euroopan nuorten välillä tilastollisesti merkitsevää eroa minkään kategorian (kaikki nuoret, aktivistit, mmk-aktivistit) osalta, toisin kuin teksti esittää. Mitä tulee opettaja–oppilas-vuorovaikutukseen, Suomessa aktivistit ja erityisesti mmk-aktivistit katsoivat sen olevan heikommalla tolalla kuin oppilaat yleensä. Heidän käsityksensä oli pessimistisempi kuin vastaavilla ryhmillä Euroopassa. Väite, että suomalaisnuoret suhtautuisivat ”lähes kaikkiin opettajia koskeviin väittämiin kielteisemmin kaikissa ryhmissä” kuin nuoret Euroopassa, sen sijaan ei minusta saa tukea aineistosta (s. 83–84): kaikkia oppilaita koskeva lukuarvo on Suomessa kirjoittajien itse mainitsemaa tilastollisesti merkitsevää suuruusluokkaa alempana muuta ICCS-Eurooppaa yhdessä väitteessä viidestä, siinä että Suomessa nuoret suhtautuivat skeptisemmin väitteeseen ”useimmat opettajat ovat kiinnostuneita oppilaiden hyvinvoinnista”.

Kirjoittajat pohtivat lopuksi suomalaisen koulun aneemisen demokratiakasvatuksen vaikutusta nuorten lisääntyneeseen valmiuteen ryhtyä laittomaan yhteiskunnalliseen toimintaan. Niukat tilaisuudet demokraattisen osallistumisen kokemuksiin koulussa eivät varmasti ole eduksi nuorten kansalaiseksi kasvamiselle, mutta yhteys tämän ja lisääntyvän laittoman toiminnan kannatuksen ja maahanmuuttajakriittisyyden välillä vaatisi enemmän perustelua kuin artikkeli antaa. Mainittuja laittoman osallistumisen muotoja kuten liikenteen tukkimista ja rakennusten valtaamista ei sitä paitsi tarvinne pitää kovin dramaattisina ilmiöinä vaan osin vaihtoehtoisena osallistumiskulttuurina, jollaisen vetovoimaa nuorten parissa Kimmo Elo pohtii omassa artikkelissaan.

Teoksen viimeisessä artikkelissa Arja Virta käsittelee suomalaistyttöjen ja -poikien yhteiskunnallisten tietojen, asenteiden, poliittisen minäkuvan, osallistumisodotusten sekä osallisuuskokemusten eroja ja yhtäläisyyksiä ICCS-tutkimuksessa. Tyttöjen ja poikien yhteiskunnallisen tietämyksen tasoero oli Suomessa kansainvälisesti katsoen hyvin suuri, vaikka poikienkin yhteiskunnallinen tietämys oli kansainväliseen tasoon nähden hyvä. Kiinnostuksessa politiikkaan ei ollut suurta eroa sukupuolten välillä (mutta eroa kuitenkin, kuten Kimmo Elo artikkelissaan toteaa), ja yhteiskunnallisissa asenteissakaan ei ollut sukupuolieroa sellaisissa asioissa kuin luottamus yhteiskunnan instituutioihin tai asenne mielipiteenvapauteen, sen sijaan sukupuolten tasa-arvon, eri etnisten ryhmien oikeuksien ja patriotismin kohdalla oli selvä ero: tytöt olivat poikia liberaalimpia ja vähemmän kansallismielisiä. Oman poliittisen tietämyksen arvioissa tytöt olivat negatiivisempia kuin pojat, vaikka tytöt osasivat yhteiskunnallisia asioita kyselyssä paremmin kuin pojat. Toisaalta tyttöjen omat arviot kyvystään osallistua poliittiseen toimintaan olivat positiivisempia ja he myös uskoivat poikia enemmän oppilaiden mahdollisuuksiin vaikuttaa kouluun mielipiteillään.

Yhteiskunnallisen opetuksen haasteet kaiken kaikkiaan ovat Virran mukaan juuri asenne-, ei niinkään tietopuolella, huolta nimittäin herättää yhtäältä pojissa selvästi suurempi taipumus yhteiskunnallista tasa-arvoa kyseenalaistaviin näkemyksiin ja toisaalta taas tyttöissä heidän hyvistä tietoistaan huolimatta heikko poliittinen itseluottamuksensa.

Kodista ja kiinnostuksesta se lähtee on informatiivinen tietopaketti tutkijalle ja myös inspiroiva puheenvuoro sikäli, että monissa artikkeleissa mainitaan tutkimusaiheita jatko-tutkimuksia varten ja viitataan aineiston tulkinnan ongelmiin ja vaihtoehtoihin. Kuten edellä on Elon sekä Siisiäisen ja Kankaisen artikkeleiden kohdalla tullut esiin, nuorten kansalaispätevyyttä mittaavien eri muuttujien välisten suhteiden teoreettiset selitysmallit ovat joiltain osin edelleen niukasti pohdittuja ja havaintojen tulkinnassa on tarjolla useita vaihtoehtoja. Nämä huomiot ovat tärkeitä pohtia, jotta tutkimuksen tuloksista ei tehtäisi kovin helposti suoraviivaisia päätelmiä. – Tässä kohden tunnen itsekritiikin pistoksen omallakin kohdallani. – Teoksen rinnalla saattaa olla antoisaa lukea Ruotsissa laadittua ICCS-tutkimuksen jatkoanalyysiä *Medborgarkunskaper i sikte* (2012), joka käsittelee muun muassa ICCS:n lomakkeen joidenkin kysymysten virhetulkintoja ja sitä, missä määrin tulosten tulkinnassa tämän vuoksi saattaa syntyä tarpeettoman pessimistinen kuva (ruotsalais)nuorten yhteiskunnallisesta osaamisesta.

Näkisin, että teoksella on käyttöä paitsi tietenkin yhteiskuntatiedollisen opetuksen ja sen didaktiikan sekä nuorisotutkimuksen ja nuorisopolitiikan edustajien parissa myös niiden opiskelijoiden keskuudessa, jotka pohtivat opinnäytetyönsä aiheita vaikkapa kasvatustieteen, politiikan tutkimuksen, sosiologian tai sosiaalipolitiikan oppiaineissa. Teos nimittäin vastaa lukuisiin kysymyksiin mutta virittää myös koko joukon uusia kysymyksiä, joihin olisi toivottavaa joidenkin tarttua.

Kirjallisuus

Medborgarkunskaper i sikte. 2012. Nordisk jämförelse och fördjupad analys av svenska elevers svårigheter i ICCS 2009. Stockholm: Skolverket.

Suoninen, Annikka, Kupari, Pekka & Törmäkangas, Kari 2010a. Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet. Kansainvälisen ICCS 2009-tutkimuksen ensituloksia. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.

Suoninen, Annikka, Kupari, Pekka & Törmäkangas, Kari 2010b. Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet. Kansainvälisen ICCS 2009-tutkimuksen päätulokset. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.

Jan Löfström on historian ja yhteiskunnallisten aineiden didaktiikan yliopistonlehtori Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksella.